

ПРИНЦИП РОЗУМНОСТІ В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

PRINCIPLE OF REASONABLENESS IN FAMILY LAW OF UKRAINE

Чернега В.М.,
к.ю.н., старший викладач кафедри публічного та приватного права
факультету права та міжнародних відносин
Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті обґрунтовано, що напрями впливу принципу розумності на сімейне право пов'язані з його особливими властивостями. Доведено, що вимога розумності спричиняє вибір такого засобу (способу тощо), який обумовить досягнення найкращого ефекту в забезпеченні інтересів учасників сімейних правовідносин. Такий вплив принципу розумності продемонстровано на прикладах конкретних сімейно-правових категорій.

Ключові слова: вимога розумності, принцип розумності в сімейному праві, сімейне право, оціночні категорії.

В статье обосновано, что направление влияния принципа разумности на семейное право связано с его особыми свойствами. Доказано, что требование разумности приводит к выбору такого средства (способа и т. п.), который обусловит достижение наилучшего эффекта в обеспечении интересов участников семейных правоотношений. Такое влияние принципа разумности продемонстрировано на примерах конкретных семейно-правовых категорий.

Ключевые слова: требование разумности, принцип разумности в семейном праве, семейное право, оценочные категории.

The article proved that the directions of influence of the principle of reasonableness in Family Law relating to its special properties that make demands on the basis of reasonableness provided: an objective interpretation valuation categories of Family Law; establishing rules behavior subjects of family legal relations that are advisable; establishing rules behavior subjects of family legal relations that meet the objective circumstances; compliance means used to settle family legal relation, goal legal regulation of family relations; compliance subjects of family legal requirements relations of prudence. The requirement of reasonableness entails alternative this ways should cause a achieve the best effect in ensuring the interests subjects of family legal relations. This effect of the principle of reasonableness demonstrated by examples of specific categories of Family Law. Based on the history of the provisions of Art. 61 Family Code of Ukraine proved that paragraph 5 which is subsumed to the objects of common property married couple gain estate by each of them in the order of privatization has been deleted from the text of Art. 61 Family Code of Ukraine accordance with requirements reflection of reality, expediency and prudence taking into note specifics privatization as a way of acquiring the right of private ownership of property (and the property is subsumed as personal private ownership wife, husband). It is proved that the reasonableness there is basic idea in solving the problems of identifying and changing the amount of maintenance or debt on them and many other questions Family Law.

Key words: requirement of reasonableness, principle of reasonableness in Family Law, Family Law, evaluation category.

У Сімейному кодексі України (далі – СК України) законодавець лише один раз прямо вказує, що сімейні відносини регулюються на засадах розумності (ч. 9 ст. 7) [1]. Проте з низки приписів, які не містять терміну «розумність» можна збагнути, що йдеться про регулювання сімейних правовідносин відповідно до цієї вимоги.

Увага науковців принципу розумності в сімейному праві приділялася здебільшого в працях із дотичною тематикою. Водночас в аспекті концептуальних змін у підходах до правового регулювання сімейних відносин, значного розширення диспозитивних засад сімейно-правового регулювання значення цього принципу суттєво зростає. Тому резонно визначити напрями впливу принципу розумності на сімейне право України, що і є метою нашої розвідки.

Принцип розумності виконує особливу функцію в системі сімейного права загалом: вимога розумності має бути покладена в основу тлумачення сімейно-правових оціночних категорій. Керуючись принципом розумності, можливо пояснити такі оціночні поняття, як: «тривалий час» (ч. 1 ст. 91 СК України), його антиподи – «нетривалий час» (п. 1 ч. 1 ст. 83 СК України), «нетривале проживання» (п. 1 ч. 2 ст. 268 СК України) та успішно вирішити питання, пов'язані із регулюванням відповідних сімейних правовідносин.

Так, згідно з положенням ч. 1 ст. 91 СК України якщо жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою, тривалий час проживали однією сім'єю, то той із них, хто став непрацездатним під час спільного проживання, має право на утримання відповідно до ст. 76 Кодексу. Зміст поняття «тривалий» спричиняє спір між представниками сімейно-правової теорії та правозастосовної діяльності. В одних джерелах констатовано, що визначення поняття «тривалий час» є виключно компетенцією суду [2, с. 340]. В інших – запропоновано конкретизувати це поняття зі

встановленням строку не менше 5 років [3, с. 8]. В інших випадках тривалим визнано 10-річний строк, бо в ч. 1 ст. 91 СК України зазначається, що особа має право на таке утримання відповідно до ст. 76 Кодексу; отже, тут має застосовуватися аналогія закону та строк, який передбачено в ст. 76 СК України [4, с. 232; 5, с. 218; 6, с. 187; 7, с. 269].

Опоненти стверджують, що на практиці нерідко тривалим вважається саме строк у 10 років, бо він встановлений у ч. 3 ст. 76 СК України, проте таке посилення не можна визнати правильним; вказана норма розрахована на конкретний випадок (право на аліменти одного з подружжя, який досяг пенсійного віку) і не є загальною; тому в разі виникнення спору з урахуванням усіх обставин справи суд щоразу має вирішувати питання про існування факту тривалого проживання подружжя або його відсутності [8, с. 306].

Привертає увагу в цьому сенсі й положення п. 1 ч. 1 ст. 83 СК України: рішенням суду може бути позбавлено одного з подружжя права на утримання або обмежено його строком, якщо подружжя перебувало в шлюбних відносинах нетривалий час.

Погляди правознавців на категорію «нетривалий» шлюбні відносини також дуже різні: в літературі пропонується розглядати нетривалим шлюб, який існував: 6 місяців, 1 рік, 5 років, 10 років [9, с. 100; 2, с. 107]. Вважається, що орієнтиром для визначення того, чи були шлюбні відносини тривалими, могло б слугувати положення ч. 3 ст. 76 СК України, де мінімальним закріплено 10-річний строк спільного проживання у шлюбі [10, с. 198]. Опоненти ж, погоджуючись, що шлюбні відносини, які існували не менш, як 10 років, є тривалими, зауважують, що не можна й не визнати тривалими відносини, строк перебування в яких становить менше, ніж 10, приміром, 8, 9 років. Суд може визначити, чи були шлюбні відносини нетривалими, виходячи з конкретних обставин справи. При цьому судом

має братися до уваги не перебування в шлюбі за формальною ознакою, а підтримання ними саме шлюбних відносин. Наприклад, невірно оцінювати шлюбні відносини осіб як нетривалі, якщо до реєстрації шлюбу, який незабаром було розірвано, вони багато років перебували у фактичних шлюбних відносинах, і, навпаки, якщо подружжя протягом тривалого шлюбу фактично проживали однією сім'єю нетривалий час (наприклад, між подружжям було встановлено режим окремого проживання) [8, с. 286-287]. Тобто «за час перебування в юридично оформленому шлюбі, фактично знаходиться у шлюбних відносинах подружжя може нетривалий час» [11, с. 160].

Погоджуючись із такими висновками, зазначимо, що, на нашу думку, оціночність поняття «тривалості» вказує на те, що тривалим за різних життєвих обставин, які підпадають під дію ч. 1 ст. 91 СК України, може визнаватися різний за продовжуваністю в часі шлюб. В одному випадку буде визнано тривалими шлюбні відносини, які існували 12 років, а в іншому тривалими вважатимуться ті, які продовжувалися 6 років.

Аналогічному аналізу може піддаватися положення п. 1 ч. 2 ст. 268 СК України: суд може звільнити вітчима, мачуху від обов'язку по утриманню падчерки, пасинка або обмежити його певним строком у разі нетривалого проживання з їх матір'ю, батьком.

У поглядах на «нетривалість проживання» таких осіб також сформувалися різні точки зору. Одні вважають нетривалим спільне проживання таких осіб менше 10 років [4, с. 535; 12, с. 386], а інші – не менше 5 років [13, с. 134; 14, с. 422; 2, с. 340; 8, с. 813]. З позиції прибічників першого підходу, ні максимальний, ні мінімальний строк у цьому випадку законодавець не називає, тому слід керуватися судовою практикою щодо визначення нетривалого шлюбу, а таким визнано шлюб, який існував менше 10 років [4, с. 535]. Ті автори, хто визнає межею «тривалості» 5 років проживання [14, с. 422; 8, с. 813], посилаються, зокрема, на ст. 270 СК України, за якою 5-тирічний строк утримання мачухою, вітчимою їхніх пасинка, падчерці дає підстави для виникнення обов'язку останніх утримати мачуху, вітчима, і вважають за можливе застосовувати ці норми за аналогією при зверненні до ч. 2 ст. 268 СК України [2, с. 340]; або аргументують свою позицію невтішною статистикою розлучень в Україні і середньої тривалості шлюбів [13, с. 133-134].

Зрозуміло, що у цій ситуації йдеться про тривалість шлюбних відносин, бо лише їх наявність дає підстави для набуття статусу мачухи, вітчима, падчерки, пасинка. Отже, це питання має вирішуватися подібно до того, як воно вирішується у випадках, передбачених ч. 1 ст. 83 СК України, але ці ситуації не тотожні. Адже в першому випадку йдеться про утримання одним із подружжя іншого з подружжя. А в даному випадку – про утримання особою дитини, щодо якої вона не є матір'ю, батьком; вони пов'язані лише тим, що платник аліментів спільно проживав з матір'ю, батьком цієї дитини. Тому дуже багато залежить від того, якими за змістом були сімейні відносини між цими особами. І треба погодитися, що «якщо цей шлюб тривав півроку, рік, то це нетривалий час і аліментні зобов'язання не можуть виникнути» [4, с. 535].

Разом із тим, ні в цій, ні в аналізованих вище ситуаціях ні суд, ні судова практика не можуть встановити єдиний для всіх випадків строк спільного проживання, який би вважався тривалим чи нетривалим. У кожному конкретному випадку правозастосовний орган має враховувати обставини життя сім'ї, в яких виникли і розвивалися конкретні шлюбні відносини і, керуючись вимогами розумності (об'єктивного віддзеркалення дійсності та доцільності), визнати чи не визнати їх тривалими. У цьому полягає сенс оціночної категорії, її зміст трактується індивідуально в кожній окремій життєвій ситуації. Інакше законодавець установив би конкретний відрізок часу (5 чи

7, чи 10 років) і не створював проблем тлумачення норми права та утруднень для практики.

Одним із аспектів, в якому виявляється вплив розумності на формування норм сімейного права є вимога об'єктивності і розсудливості (здорового глузду). Скажімо, відповідно до приписів ст. 19 СК України при розгляді судом спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини, місця проживання дитини, позбавлення та поновлення батьківських прав, побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав, відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду, управління батьками майном дитини, скасування усиновлення та визнання його недійсним обов'язковою є участь органу опіки та піклування (ч. 4). Причому цей орган подає суду письмовий висновок щодо розв'язання спору на підставі відомостей, одержаних у результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, інших осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи (ч. 5). Таким чином, у вирішенні вказаних питань бере участь незацікавлений учасник (орган опіки та піклування), який формує свої висновки на підставі об'єктивних даних, які відповідають дійсності, і рекомендує рішення, яке буде найбільш раціональним та відповідатиме інтересам дитини. Це сприяє встановленню в суді об'єктивної істини щодо можливості найкращого забезпечення інтересів дитини.

Згідно з положеннями ч. 1 ст. 40 СК України шлюб визнається недійсним за рішенням суду, якщо він був зареєстрований без вільної згоди жінки або чоловіка; згода особи не вважається вільною, зокрема, тоді, коли в момент реєстрації шлюбу вона страждала тяжким психічним розладом, перебувала у стані алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння, в результаті чого не усвідомлювала словна значення своїх дій і (або) не могла керувати ними, або якщо шлюб було зареєстровано в результаті фізичного чи психічного насильства.

Поняття тяжкого психічного розладу наведено у ст. 1 Закону України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 року [15]: це такий розлад психічної діяльності (затямарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті), який позбавляє особу здатності адекватно усвідомлювати оточуючу дійсність, свій психічний стан і поведінку. Аналогічні наслідки спричиняє стан сп'яніння, який пояснюється в літературі як «психічний стан особи, викликаний вживанням алкогольних напоїв, наркотичних засобів, інших одурманюючих речовин, який характеризується послабленням інтелектуальної і вольової сфери психічної діяльності людини, порушенням контрольно-вольової функції, що призводить до зниження самоконтролю та самооцінки дій людини» [16, с. 861-862]. Отже, визнання юридичної сили за згодою укласти шлюб, яка була надана особою в такому стані, коли вона фактично позбавлена можливості розуміти, що відбувається і які це матиме наслідки, не відповідало б вимогам об'єктивності та розсудливості.

Згідно із законом дружина та чоловік мають право на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї; усі найважливіші питання життя сім'ї вони вирішують спільно (ч. 2 ст. 54 СК України); причому вважається, що дії одного з подружжя стосовно життя сім'ї вчинені за згодою другого з подружжя (ч. 3). Аналогічна ідея закладена в основу положень ст. 65 СК України: дружина, чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою (ч. 1); при укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя; кожен з них має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового (ч. 2).

Оскільки шлюб є сімейним союзом жінки та чоловіка, остільки розумно, щоб вони відповідали за цей союз спільно, але при цьому неможливо уявити собі ситуацію, коли б вирішення абсолютно всіх питань життя сім'ї вимагало участі обох з подружжя (скажімо, купівля продуктів харчування, засобів гігієни чи будь-яких інших речей для потреб сім'ї чи одного з них, замовлення побутових, медичних чи інших послуг, придбання квитків у театр, на концерт, інша організація дозвілля тощо). Тому вказані положення є необхідною умовою існування такого союзу і вирішення всіх поточних питань життя сім'ї, які не є життєво важливими – це об'єктивно і доцільно, це єдиний можливий раціональний варіант вирішення проблеми спільної участі подружжя у поточному житті. Саме таке законодавче припущення дозволяє найефективніше забезпечити участь кожного з подружжя на вирішення питань життя сім'ї.

Виключно на принципі розумності (в сенсі об'єктивності, доцільності та розсудливості) сформовано перелік майна, що є особистою приватною власністю дружини, чоловіка (ст. 57 СК України). Закон відносить до них, зокрема, майно, набуте кожним з них до шлюбу, або за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування, або за кошти, які належали їй, йому особисто, або внаслідок його приватизації. Також це: речі індивідуального користування, у т. ч. коштовності; кошти, одержані як відшкодування за втрату (пошкодження) речі, яка належала персонально дружині чи чоловікові; відшкодування завданої їй, йому моральної шкоди; страхові суми, одержані нею, ним за обов'язковим особистим страхуванням, чи за добровільним особистим страхуванням, якщо страхові внески сплачувалися за рахунок коштів, що були особистою приватною власністю кожного з них. Якщо у придбання майна вкладені крім спільних коштів і кошти, що належали одному з подружжя, то частка у цьому майні, відповідно до розміру внеску, є його особистою приватною власністю. У цих випадках критерієм віднесення майна до особистої приватної власності одного з подружжя є врахування об'єктивних обставин: другий з них не брав участі у набутті цього майна, або ж відповідні речі були набуті виключно для одного з них і фактично були предметами індивідуального користування.

Положення частин 4 та 5 вказаної статті СК України відносять до особистої приватної власності дружини, чоловіка житло, набуте нею, ним за час шлюбу внаслідок його приватизації відповідно до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду», а також земельну ділянку, набуту нею, ним за час шлюбу внаслідок приватизації земельної ділянки, що перебувала у її, його користуванні, або одержана внаслідок приватизації земельних ділянок державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, або одержана із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених Земельним кодексом України. На прикладі цих положень можна продемонструвати розвиток сімейного законодавства на основі розумності та наслідки відхилення від цього принципу. Так, згадані частини 4 та 5 були внесені до ст. 57 СК України Законом України «Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо майна, що є особистою приватною власністю дружини, чоловіка» від 17 травня 2012 року [17].

Цим же Законом було виключено ч. 5 ст. 61 СК України, яка мала такий зміст: «об'єктом права спільної сумісної власності подружжя є житло, набуте одним із подружжя під час шлюбу внаслідок приватизації державного житлового фонду, та земельна ділянка, набута внаслідок безоплатної передачі її одному з подружжя із земель державної або комунальної власності, у тому числі приватизації». Але первісно, майно, одержане в порядку приватизації не згадувалося ні у ст. 61, ні у ст. 57 СК України. Вказана ч. 5 з'явилася у тексті СК України внаслідок внесення допо-

внення до ст. 61 Законом України «Про внесення змін до статті 61 Сімейного кодексу України щодо об'єктів права спільної сумісної власності подружжя» від 11 січня 2011 року [18].

Такі зміни викликали велике здивування і навіть розгубленість в середовищі правознавців. Адже, насамперед, вони суперечили концепції приватизації як способу набуття майна у приватну власність, бо, як зазначала І. В. Жилінкова, «якщо один із подружжя подасть заяву про приватизацію житла, то з урахуванням ч. 5 ст. 61 СК України: його чоловік (дружина) автоматично набуватиме право власності на таку квартиру (будинок) незалежно від: а) свого громадянства; б) факту проживання в іншому місці (не в приміщенні, яке приватизується); в) свого бажання брати участь у приватизаційному процесі». За висновками вченої, ці зміни фактично зумовили «нову концепцію приватизації», за якою особа в змозі отримати приватизоване житло двічі: «один раз» – як громадянин України, та «один раз» як чоловік (дружина) [19, с. 47]. Тоді як за чинним законодавством про приватизацію право приватизувати житло (земельну ділянку) є виключно одноразовим і його має лише громадянин України.

До того ж, у контексті змісту інших норм СК України, зокрема щодо прав на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою (ст. 74), як підкреслювала І. В. Жилінкова, це означало, що «будь-яка особа (у т. ч. іноземець та особа без громадянства), яка проживає однією сім'єю з іншою особою (причому незалежно від часу такого проживання, оскільки СК України такого часу принципово не визначає), набуває право на отримання у спільну сумісну власність будь-якого майна (житла та земельних ділянок), отриманого в процесі приватизації особою, з якою вона проживає». Попри все це, ч. 5 ст. 61 СК України унормовує лише відносини, які виникають при приватизації майна лише одним із подружжя. Вона не визначає іншого (найбільш поширеного) варіанта приватизації, коли в приватизаційному процесі беруть одночасно участь чоловік та дружина [19, с. 47-48].

Враховуючи об'єктивні обставини, що пов'язані з особливостями приватизації як способу набуття права приватної власності на майно, вказана ч. 5 була вилучена зі змісту ст. 61 СК України, а майно, одержане кожним із подружжя в порядку приватизації, згідно з вимогами об'єктивного віддзеркалення дійсності, доцільності та розсудливості, віднесено законодавцем до особистої приватної власності дружини, чоловіка.

Відповідно до положень ст. 71 СК України, яка встановлює способи та порядок поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, неподільні речі присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними (ч. 2). Неподільною є річ, яку не можна поділити без втрати її цільового призначення (ч. 2 ст. 83 Цивільного кодексу України) [20], тому єдино правильним рішенням, яке відповідає вимогам здорового глузду є передача в натурі такої речі одному з подружжя та врахування вартості частки іншого у цій речі при поділі іншої частини спільного майна.

В гармонії із вимогою розумності (об'єктивності) перебуває правило про те, що суд може визнати за одним із подружжя право на частку премій, нагород, які одержав за особисті заслуги другий з подружжя, якщо буде встановлено, що перший з них своїми діями (ведення домашнього господарства, виховання дітей тощо) сприяв її одержанню (ч. 3 ст. 57 СК України). У цьому разі, той із подружжя, який у дійсності безпосередніх «особливих заслуг» не має, одержує право на частку з винагороди за них, завдяки тому, що він створював умови для такого досягнення (за рахунок власних фізичних, емоційних, часових затрат), і об'єктивність зобов'язує враховувати його непряму участь у позитивних майнових результатах.

В узгодженні із принципом розумності сформовано законодавчу концепцію встановлення материнства, батьківства. Передусім, це стосується правил визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою (ст. 122 СК України): дитина, яка зачата і (або) народжена у шлюбі, походить від подружжя (ч. 1). Народження дитини є природним і, як правило, бажаним наслідком шлюбних відносин, тому вказана презумпція об'єктивно відтворює реальний стан речей у випадках нормального розвитку шлюбних відносин. Відповідає об'єктивності і норма про те, що дитина, яка народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним, походить від подружжя (ч. 2 ст. 122). За загальним правилом, вважається, що дитина народжується через 9 місяців з моменту зачаття. Однак, пренатальний період розвитку дитини визначено лише в середньому – він становить приблизно 280 днів (10 місяців), тобто об'єктивно може і перевищувати цей строк. Разом із тим, розумно припускати, що малоймовірним є випадок, коли впродовж десятого місяця з моменту, скажімо, смерті її чоловіка (чи розлучення) дружина народжує дитину, батьком якої є інша особа. Така вірогідність (як виняток) врахована законодавцем в іншій нормі: якщо дитина народилася до спливу десяти місяців від дня припинення шлюбу внаслідок смерті чоловіка, походження дитини від батька може бути визначено за спільною заявою матері та чоловіка, який вважає себе батьком (абз. 2 ч. 3 ст. 122). Подружжя, а також жінка та чоловік, шлюб між якими припинено, у разі народження дитини до спливу десяти місяців після припинення їх шлюбу, у змозі подати до органу державної реєстрації актів цивільного стану спільну заяву про невизнання чоловіка (колишнього чоловіка) батьком дитини. Ця вимога може бути задоволена лише у разі подання іншою особою та матір'ю дитини заяви про визнання батьківства (абз. 1 ч. 3 ст. 122).

Вимоги доцільності проілюстровано законодавцем і в положеннях ч. 1 ст. 213 СК України, який, розподіляючи право на усиновлення між претендентами на одну і ту ж дитину надає переважне право, насамперед, громадянину України: в сім'ї якого виховується дитина (п. 1); який є чоловіком матері, дружиною батька, яка усиновлюється (п. 2); який усиновлює кількох дітей, які є братами, сестрами (п. 3); який є родичем дитини (п. 4). Крім того, переважне право на усиновлення дитини має подружжя (ч. 2 ст. 213 СК України). Схожий приклад ми маємо в ч. 3 ст. 283 СК України: дитина може бути усиновлена інозем-

цем, якщо не виявилось громадянина України, який бажав би її усиновити або взяти на виховання до себе в сім'ю (абз. 1); переважне право на усиновлення дитини – громадянина України мають іноземці які є: родичами дитини; громадянами держав, з якими Україна уклала договір про надання правової допомоги (абз. 2).

Розумність, як це випливає зі змісту норм СК України, виступає засадничою ідеєю при вирішенні питань, пов'язаних із: визначенням розміру аліментів одному з подружжя (ч. 2 ст. 80); зміною розміру аліментів одному з подружжя (ч. 3 ст. 80); визначенням розміру аліментів тому з подружжя, з ким проживає дитина-інвалід (ч. 2 ст. 88); визначенням розміру аліментів у частці від заробітку (доходу) матері, батька дитини (ст. 183); визначенням розміру аліментів у твердій грошовій сумі (ст. 184); зміною розміру аліментів (ст. 192); визначенням розміру заборгованості за аліментами, присудженими у частці від заробітку (доходу) (ст. 195); визначенням розміру неустойки за прострочення сплати аліментів (ч. 2 ст. 196); частковим звільненням від сплати заборгованості за аліментами (ч. 2 ст. 197); визначенням розміру аліментів на повнолітніх дочку, сина (ст. 200); визначенням розміру аліментів на батьків (ст. 205); визначенням розміру аліментів, що стягується з інших членів сім'ї та родичів (ч. 1 і 2 ст. 272); зміною розміру аліментів, що стягується з інших членів сім'ї та родичів (ст. 273); визначенням часткового звільнення від заборгованості за аліментами (ст. 274) та багатьох інших питань сімейного права.

Ураховуючи викладене, можемо дійти таких висновків. Більшість норм сімейного законодавства втілюють один з головних аспектів принципу розумності (об'єктивне віддзеркалення дійсності, доцільність, розсудливість). Загалом же напрями впливу принципу розумності на сімейне право пов'язані з його особливими властивостями, завдяки яким на основі вимоги розумності забезпечується: а) об'єктивне тлумачення оціночних категорій сімейного права; б) встановлення правил поведінки учасників сімейних правовідносин, які є доцільними; в) встановлення правил поведінки учасників сімейних правовідносин, які відповідають об'єктивним обставинам; г) відповідність засобів, які використовуються для врегулювання сімейних правовідносин, меті сімейно-правового регулювання; ґ) дотримання учасниками сімейних правовідносин вимог розсудливості. Вимога розумності спричиняє вибір такого засобу (способу тощо), який обумовить досягнення найкращого ефекту в забезпеченні інтересів учасників сімейних правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.
2. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / [С. Б. Булеца, Ю. Ф. Іванов, О. В. Іевіня та ін.]. – К. : Видавничий дім «Професіонал», 2011. – 428 с.
3. Афанасьєва Л. В. Аліментні правовідносини в Україні : автореф. дис.... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.03 «цивільне право та цивільний процес ; сімейне право ; міжнародне приватне право» / Л. В. Афанасьєва ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2003. – 20 с.
4. Гузь Л. Є. Судово-практичний коментар до Сімейного кодексу України / Л. Є. Гузь, А. В. Гузь. – Х. : Фактор, 2011. – 575 с.
5. Дякович М. М. Сімейне право : навчальний посібник / М. М. Дякович. – [2-ге вид. випр. та доп.]. – К. : Правова єдність, 2012. – 552 с.
6. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар / З. В. Ромовська. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2003. – 581 с.
7. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар / [С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, О. О. Кармаза, О. М. Клименко, В. О. Коцюба, В. О. Чопенко] ; за заг. ред. С. Я. Фурси. – К. : Вид. Фурса С. Я. : КНТ, 2008. – 1248 с.
8. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар / [І. В. Жилінкова, В. К. Антошкіна, Н. А. Д'ячкова, В. Ю. Москалюк, Я. В. Новохатська] ; за ред. І. В. Жилінкової. – Х. : Ксилон, 2008. – 855 с.
9. Афанасьєва Л. В. Аліментні правовідносини в Україні : монографія / Л. В. Афанасьєва. – Луганськ : Луганський державний університет внутрішніх справ, 2006. – 222 с.
10. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар / З. В. Ромовська. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : Ін Юре, 2006. – 568 с.
11. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / [Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, Ю. В. Білоусов та ін.] ; за ред. Є. О. Харитонova. – [2-ге вид., доп.]. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. – 560 с.
12. Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / З. В. Ромовська. – К. : Правова єдність, 2009. – 500 с.
13. Апотій І. В. Правовий статус мачухи і вітчима у сімейному праві України / І. В. Апотій // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2009. – № 1. – С. 130–136.
14. Волохов О. С. Аліментні обов'язки інших членів сім'ї та родичів / О. С. Волохов // Держава і право. – 2010. – Вип. 47. – С. 418–424.
15. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22 лютого 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 19. – Ст. 143.

16. Стеблинська О. С. Поняття, види та правове значення стану сп'яніння / О. С. Стеблинська // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 859–864 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10soczsc.pdf>
17. Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо майна, що є особистою приватною власністю дружини, чоловіка : Закон України від 17 травня 2012 року // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 15. – Ст. 100.
18. Про внесення змін до статті 61 Сімейного кодексу України щодо об'єктів права спільної сумісної власності подружжя : Закон України від 11 січня 2011 року // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 31. – Ст. 298 (втратив чинність).
19. Жилінкова І. В. Приватизація житла подружжя : аналіз питання в аспекті новітніх змін до ст. 61 СК України / І. В. Жилінкова // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2011. – № 2. – С. 42–48.
20. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

УДК 347.44

ФОРМА ДОГОВОРІВ ПРО СТВОРЕННЯ ОБ'ЄДНАНЬ ФІЗИЧНИХ І ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

FORM OF AGREEMENTS ON ESTABLISHMENT OF PHYSICAL AND LEGAL PERSONS ASSOCIATIONS

Юркевич Ю.М.,
к.ю.н., доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті на основі аналізу чинного законодавства України та практики його застосування досліджено питання форми договорів про створення об'єднань фізичних і юридичних осіб. За загальним правилом, договори про створення об'єднань фізичних і юридичних осіб укладаються в простій письмовій формі. Незважаючи на це, щодо окремих видів і випадків їх укладення (наприклад, засновницьких договорів, договорів простого товариства, якщо вкладом є нерухоме майно, тощо) доцільно встановити спеціальні вимоги щодо форми. За результатами дослідження висловлено авторську позицію стосовно вдосконалення законодавства України в цій сфері.

Ключові слова: договір, форма договору, фізична особа, юридична особа, об'єднання.

В статье на основе анализа действующего законодательства Украины и практики его применения исследован вопрос формы договоров о создании объединений физических и юридических лиц. По общему правилу, договоры о создании объединений физических и юридических лиц заключаются в простой письменной форме. Несмотря на это, по отдельным видам и случаям их заключения (например, учредительных договоров, договоров простого товарищества, если вкладом выступает недвижимое имущество, и т. д.) целесообразно установить специальные требования к форме. По результатам исследования высказана авторская позиция по совершенствованию законодательства Украины в данной сфере.

Ключевые слова: договор, форма договора, физическое лицо, юридическое лицо, объединение.

On the basis of analysis of current legislation of Ukraine and its application the issues of form of agreements on the establishment of physical and legal persons associations have been investigated. The agreement is a legal tool designed to regulate relations between the parties to civilian traffic for coordination and consideration of the interests of each of its participants. The agreement is a form of exercising the right of individuals and entities on the association. Agreement on the establishment of physical and legal persons associations is recognized the contract between two or more individuals and entities aimed at the establishment, modification or termination of civil rights and obligations concerning the establishment of contractual forms of association for profit or achievement the other legitimate purpose. As a result of the conclusion, the agreement gives the reached between parties consensus the mandatory legal force, the possibility of any of them to require the performance voluntarily or compulsorily, as well as compensation of the breach losses. The agreement is concluded, if the parties in due form have agreed on all of its essential terms. The agreement can be concluded in any form if the requirements for the form of the contract have not been provided by law. If the parties have agreed to conclude an agreement in some form, it is concluded after giving to it this form, even if this form for such type of agreements is not required by law. As a general rule, agreements on the establishment of associations of physical and legal persons associations are concluded in writing. Nevertheless, for certain types of cases and their conclusion (for example, constituent agreements, partnership if the real estate serves as deposit, etc.), it is appropriate to establish specific requirements to the form. According to the survey the own opinion in improving the legislation of Ukraine in this sphere has been expressed.

Key words: agreement, form of an agreement, physical person, legal person association.

Договір є правовим засобом, покликаним урегулювати відносини між учасниками цивільного обороту задля узгодження й урахування інтересів кожної з його сторін. Договір є однією з форм реалізації права фізичних і юридичних осіб на об'єднання. Договором про створення об'єднань фізичних і/або юридичних осіб визнається домовленість двох або більше фізичних і юридичних осіб, спрямована на встановлення, зміну чи припинення їхніх цивільних прав та обов'язків щодо заснування договірних форм об'єднань з метою одержання прибутку або досягнення іншої правомірної мети. За результатами укладення договору надає досягнутій сторонами домовленості загальнообов'язкової юридичної сили, можливості кожній із його сторін вимагати його виконання в добровільному чи примусовому порядку, а також відшкодування заподі-

яних його порушенням збитків. Відтак дослідження питань форми договорів про створення об'єднань фізичних і юридичних осіб також набувають великого значення.

Питання форми окремих видів договорів про створення об'єднань фізичних і юридичних осіб досліджувалися багатьма науковцями, серед яких – С.М. Бервено, О.Є. Блажівська, Ю.А. Дмитрієва, В.М. Косак, В.С. Мілаш та інші. Водночас вивчення вказаної наукової проблеми в умовах реформування національного законодавства залишається актуальним.

Метою статті є здійснення детального теоретичного аналізу правового регулювання форми договорів про створення об'єднань фізичних і юридичних осіб, а також висловлення авторської позиції щодо необхідності вдосконалення законодавства в цій сфері.